

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розкрито поняття “моральне виховання”. У процесі розгляду морального виховання виявлено такі категорії: моральність, моральна свідомість, моральні переконання, моральна спрямованість. Досліджено особливості специфіки морального виховання молодшого школяра, визначено його вікові та психологічні особливості.

Ключові слова: моральне виховання, моральна свідомість, моральні переконання, моральні звички, моральна спрямованість, молодші школярі.

Провідним завданням сучасної школи є формування гармонійної, духовно багатой та національно свідомої особистості. Тому одним з актуальних напрямів виховного процесу сучасної школи є моральне виховання особистості.

Особливе значення для морального виховання має початкова школа. Це зумовлено специфічністю молодшого шкільного віку, оскільки він сприятливий до засвоєння моральних цінностей і знань, формування духовно орієнтованої поведінки, її мотивів.

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що проблему морального виховання вивчали впродовж історичного шляху розвитку людства і її продовжують розробляти представники різних наук.

До окремих аспектів цієї проблеми зверталися античні мислителі (Сократ, Платон, Арістотель, Демокрит), корифеї філософської (М. Бердяєв, В. Гегель, А. Гельвецій, І. Кант та ін.) та історико-педагогічної думки (І. Герbart, Б. Грінченко, О. Духнович, Д. Дьюї, Я. Каменський, Д. Локк, А. Луначарський, А. Макаренко, М. Новіков, І. Огієнко, М. Пирогов, А. Радіщев, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.).

Психологічний аспект морального виховання розглядали І. Бех, Л. Віготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтьєв, М. Скрипченко, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін. Моральному вихованню молодших школярів присвячено праці О. Богданової, Л. Божович, В. Кузя, В. Петрової, Л. Пивовар та ін.

Проблему морального виховання особистості сучасні вчені висвітлюють різнопланово, зокрема, як: структуру моральної свідомості (В. Зибковець, І. Мар'єнко та ін.), виховання моральної культури особистості (Т. Гуменникова, В. Бачінін), формування моральної активності дітей (І. Зайцева, Л. Крайнова), характеристику емоцій і почуттів та їх класифікацію (Є. Богданов, Б. Додонов, А. Запорожець, К. Платонов, К. Ушицький, О. Чебикін та ін.), роль почуттів у процесі морального виховання дітей (В. Блюмкін, Г. Гумницький, І. Свядковський, М. Стельманович, В. Сухомлинський та ін.).

Незважаючи на пильний інтерес дослідників до морального виховання, на сьогодні немає його однозначного тлумачення.

Мета статті – розкрити різні підходи до розуміння поняття “моральне виховання”, з’ясувати специфіку морального виховання молодших школярів.

Проведений науковий пошук засвідчив, що серед науковців немає однастайності щодо визначення “морального виховання” (див. табл.).

Таблиця

Визначення поняття “моральне виховання”	Автор і джерела
Цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток моральних почуттів і здобуття навичок та звичок моральної поведінки	В. Даль [7, с. 119]
Один з найважливіших видів виховання, який полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології	І. Каіров [9, с. 216]
Виховна діяльність школи та сім’ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності	М. Фіцула [20, с. 254]
Багатогранний процес становлення особистості, засвоєння індивідом моральних цінностей, вироблення ним моральних якостей, здатності орієнтуватися на ідеал, жити згідно з принципами, нормами та правилами моралі, коли переконання й уявлення про належне втілюються в реальних вчинках і поведінці	І. Кон [13, с.120]
Цілеспрямований процес, що передбачає певну систему змісту, форм, методів і прийомів педагогічних дій	Н. Волкова [3, с. 102]
Цілеспрямований процес формування моральної свідомості, розвитку морального почуття та навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології	С. Гончаренко [5, с. 216]
Вивчення теоретичних основ моралі, формування моральних уявлень, організація досвіду поведінки й діяльності, які відповідають вимогам моралі нашого суспільства	А. Кузьминський [12, с. 217]
Формування та розвиток особистості дитини, який передбачає становлення її стосунків з батьками, оточенням, колективом, суспільством, ставлення до своїх обов’язків і до самої себе	І. Мар’енко [16, с. 97]
Цілеспрямований процес організації та стимулювання різнобічної діяльності учнів, їх спілкування, спрямоване на оволодіння школярами моральною культурою, яка визначає ставлення до навколишнього світу	Г. Троцько та В. Лозова [14, с. 60]

Узагальнення даних надає можливість розкрити моральне виховання як процес засвоєння моральних цінностей та ідеалів, оволодіння моральною культурою, формування стійких моральних якостей, розвитку морального почуття й навичок моральної поведінки.

Для глибшого розуміння процесів морального виховання треба з'ясувати сутність споріднених понять, таких як:

- **моральність** – охоплює моральні погляди, переконання, почуття, стосунки, поведінку людей. Моральність треба розглядати у двох основних вимірах: як складову історичного духовного досвіду, а також у формі відображення цього досвіду в житті конкретних людей. У першому випадку механізмами регуляції моральної поведінки особи є історично вироблені норми (моральні норми, принципи, поняття добра), які вже існують у колективній свідомості як ідеальні. Але ці моральні механізми зовнішнього спонукання людини до моральної дії приймаються нею не автоматично, а шляхом їх обґрунтування для самої себе. Завдяки цьому стає можливим “внутрішнє” моральне становлення особистості та її моральної поведінки;

- **моральна свідомість** – один із сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні відносини та регулює моральну сторону діяльності людини;

- **моральні переконання** – пережиті й узагальнені моральні принципи, норми;

- **моральні почуття** – запити, оцінки, відносини, спрямованість духовного розвитку особистості;

- **моральні звички** – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, що стають потребою й здійснюються за будь-якої ситуації та умов;

- **моральна спрямованість** – стійка суспільна позиція особистості, що формується на світоглядній основі, мотивах поведінки й виявляється як властивість особистості в різних умовах.

Результатом морального виховання є моральна вихованість або моральність. Вони матеріалізують в суспільно цінних властивостях і якостях особистості, виявляються в стосунках, діяльності, спілкуванні. Моральне виховання ефективне, тому що його наслідком стає моральне самовиховання (цілеспрямований вплив індивіда на себе з вироблення бажаних рис характеру) і самовдосконалення (процес поглиблення загального морального стану особистості, піднесення всього життя) школярів.

Учені в галузі педагогіки виявили, що в різні вікові періоди існують неоднакові можливості для морального виховання. Знання, здобуті людиною в певний період життя, допомагають проектувати у вихованні її подальше зростання.

Особливу увагу необхідно приділяти моральному вихованню молодшого школяра, оскільки в цьому віці дитина найбільш сприятлива до засвоєння моральних знань. Молодший шкільний вік – етап розвитку дитини, який відповідає періоду навчання в початковій школі (від 6 до 10 років), коли дитина проходить великий шлях у своєму індивідуальному розвитку [4, с. 311].

Від того, як буде вихований молодший школяр у моральному відношенні, залежить не тільки його подальше успішне навчання у школі, а й формування життєвої позиції.

Забезпечення успішності морального виховання молодших школярів, вимагає врахування їх вікових та психологічних особливостей, а саме:

- потреби дитини в ігровій діяльності. Гра має значення для розвитку дітей: “Яка дитина у грі, така багато в чому вона буде в роботі, коли виросте”, – говорив А. Макаренко;

- неможливості довго займатися монотонною діяльністю. Як стверджують психологи, діти 6–7-річного віку не можуть утримувати свою увагу на одному предметі більше ніж 7–10 хвилин. Далі діти починають відволікатися, переключати свою увагу на інші предмети, тому необхідна постійна зміна видів діяльності під час занять.

До того ж дітям притаманна:

- недостатня чіткість моральних уявлень у зв’язку з невеликим досвідом;

- існування суперечності між знанням, як треба, і практичним застосуванням. Не завжди знання моральних норм і правил відповідає реальним діям дитини. Особливо часто це трапляється в ситуаціях, де відбувається розбіжність між етичними нормами й особистими бажаннями дитини;

- нерівномірність застосування ввічливого спілкування з дорослими й однолітками (у побуті та вдома, у школі й на вулиці).

У цьому віці дитина не тільки пізнає сутність моральних категорій, а й вчиться оцінювати їх знання у вчинках і діях навколишніх, власних вчинках. Знання моральних норм є передумовою моральної поведінки, але самих лише знань недостатньо. Критерієм морального виховання можуть бути тільки реальні вчинки дітей, їх спонукальні мотиви. Бажання, готовність і здатність свідомо дотримуватися норм моралі може бути виховане тільки в процесі тривалої практики самої дитини, за допомогою вправлення в моральних вчинках.

Висновки. Отже, проведений нами аналіз з наукової літератури показав, що немає однастайності щодо визначення “морального виховання”.

Специфіка морального виховання молодших школярів полягає в такому:

- у дитини існує потреба в ігровій діяльності, яка має велике значення для розвитку;

- дитина не може займатися монотонною діяльністю;

- присутня недостатня чіткість моральних уявлень у зв’язку з невеликим досвідом;

- наявні суперечності між знанням, як треба, і практичним застосуванням;

- нерівномірне застосування ввічливого спілкування з дорослими й однолітками.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення основ ефективного морального виховання у молодших школярів як психолого-педагогічної проблеми.

Список використаної літератури

1. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – Москва : Просвещение, 1968. – 254 с.
2. Болдирев Н. И. Моральное воспитание школьников / Н. И. Болдирев. – Москва : Просвещение, 1979. – 289 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – Київ : Академія, 2001. – 576 с.
4. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; под ред. В. В. Давыдова. – Москва : Педагогика, 1991. – 420 с.
5. Гончаренко С. Педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
6. Григорович Л. А. Педагогика и психология / Л. А. Григорович. – Москва : Гардарики, 2001. – 480 с.
7. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – Москва, 1979. – Т. 11. – 640 с.
8. Дробницкий О. Г. Проблемы моральности / О. Г. Дробницкий. – Москва : Просвещение, 1977. – 211 с.
9. Каиров И. А. Азбука морального воспитания : пособие для учителя / под ред. И. А. Каирова, О. С. Богдановой. – Москва : Просвещение, 1997. – 17 с.
10. Каиров И. А. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / ред. И. А. Каиров. – Москва : Советская энциклопедия, 1966. – Т. 3: Н–См. – 879 с.
11. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посіб. / С. Г. Карпенчук. – Київ : Вища школа, 1997. – 304 с.
12. Кузьминський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьминський. – Київ : Знання, 2007. – 447 с.
13. Кон И. Словарь по этике / И. Кон. – Москва : Политиздат, 1981. – 430 с.
14. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 398 с.
15. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания : соч. / А. С. Макаренко. – Москва : Просвещение, 2006. – Т. 5. – С. 154.
16. Марьенко И. С. Основы процесса морального воспитания школьников / И. С. Марьенко. – Москва : Просвещение, 1980. – 183 с.
17. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского. – Москва : Педагогика, 1990. – 423 с.
18. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения / В. А. Сухомлинский. – Москва, 2005. – Т. 2. – С. 120.
19. Харламов И. Ф. Теория морального воспитания / И. Ф. Харламов. – Москва : Просвещение, 1972. – 386 с.
20. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – Київ : Академія, 2000. – 542 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015.

Тугай В. М. Моральное воспитание младших школьников как психолого-педагогическая проблема

В статье раскрывается понятие “моральное воспитание”. В процессе рассмотрения нравственного воспитания выявлены такие категории: нравственность, моральное сознание, нравственные убеждения, нравственная направленность. Исследованы особенности специфики нравственного воспитания младшего школьника, определены его возрастные и психологические особенности.

Ключевые слова: моральное воспитание, нравственное сознание, моральные убеждения, моральные привычки, нравственная направленность, младшие школьники.

Tugay V. Moral Education of Younger Schoolboys as Psychological and Pedagogical Problem

The article reveals the concept of “moral education”. In the process of moral education were identified in the following categories: morality, moral consciousness, moral beliefs, moral orientation. It is determined that the task of leading the modern school is the formation of a harmonious, spiritually rich and nationally conscious personality. Therefore, one of important directions of modern educational process of the school moral education of the individual. It is revealed that the analysis of the research suggests that the problem of moral education was being investigated during the historical development of humanity and continues to be developed by representatives of different Sciences. Despite the close attention of scientists to the problem of moral education in the scientific literature there is no unanimity on the definition. Understandable that the result of moral education is moral education or morality. They materialized in valuable public properties and qualities of the individual, manifested in relationships, activities, communication. Moral education effectively then what is its consequence becomes moral self-education (targeted impact of the individual on with the development of desirable character traits and self-improvement (the process of deepening of the General moral state of the individual, the elevation of all life, of raising his level of higher quality) students. The features of the specifics of the moral education of the younger pupils, determined by its age and psychological characteristics, namely for the child there is a need in gaming activities, which is of great importance for the development; the inability of a child to engage in monotonous activities; there is a lack of clarity of moral concepts in connection with little experience; the contradiction between knowledge and practical application; the uneven application of polite interaction with adults and peers.

A promising direction is to study the foundations of effective moral education in primary school as psychological and pedagogical problems.

Key words: *moral education, moral consciousness, moraine beliefs, moral habits, moral orientation, the younger students.*